Osmanlı Polis Komiseri Kayserili Ali Rıza Efendi'nin Hayat ve Hukuk Mücadelesi (1868-1920)

Ahmet YÜKSEL
Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
E-Mail: ayuksel@cumhuriyet.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5353-1989

Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 11.05.2021 Kabul Tarihi / Accepted: 24.04.2022

ÖZ

YÜKSEL, Ahmet, **Osmanlı Polis Komiseri Kayserili Ali Rıza Efendi'nin Hayat ve Hukuk Mücadelesi (1868-1920),** CTAD, Yıl 18, Sayı 35 (Bahar 2022), s. 1-34.

Ali Rıza Efendi, XIX. yüzyılın son demlerinde Osmanlı polis teşkilatına girmiş, sahip olduğu temiz sicili sayesinde kariyer basamaklarını sağlam adımlarla tırmanmış, ancak hakkında polislik mesleğini kötüye kullandığına ilişkin verilen bir ihbar üzerine kendisini birdenbire teşkilatın dışında bulmuş biridir. Meslekten ihraç edilmeyi asla hak etmediğini düşündüğünden yıllarca sürecek olan bir hukuk mücadelesine atılmıştır. Mücadelesi sona erdiğinde haklılığı gün yüzüne çıkmış, dolayısıyla o mücadeleyi kazanmıştır. İşte bu çalışma Ali Rıza Efendi'nin yaşam ve kariyer öyküsünün yanında işaret edilen hukuk mücadelesine yoğunlaşmıştır.

Osmanlı ve Emniyet Genel Müdürlüğü arşivlerinde Ali Rıza Efendi'nin biyografisini eksiksize yakın tarzda aktarmaya müsait hayli zengin bir belge topluluğu mevcuttur. Bir Osmanlı memurunun yaşantısını ayrıntılı bir şekilde aktarabilmek için gerekli olan tercümeihâl varakası, Devlet-i Aliyye-i

Osmaniye Tezkiresi (nüfus kâğıdı) ve askerlik teskeresi gibi belgeler altmış kadar vesikadan oluşan Emniyet'teki sicil dosyası içerisinde mevcuttur. Osmanlı Arşivi'nde ise ona ve özellikle yukarıda işaret edilen hukuk mücadelesine ait vesikalara ulaşılmıştır. Bu tarz biyografik araştırmalarda o denli zengin bir belge koleksiyonu şahsın doğum, ölüm, evlilik, atama, terfi ve azil gibi olaylarla ilgili tarihlendirme hususunda çok defa birbiriyle çelişen bilgilerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ancak Ali Rıza hakkında üretilen belgelerin zenginliğine karşın ihtilaf arz eden çok fazla bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu sayede araştırmaya konu olan şahsın hayli ilgi çekici olduğu düşünülen yaşam öyküsünün ve yürüttüğü hukuk mücadelesinin kesintisiz bir surette aktarılabilmesi mümkün olmuştur. O öykü sayesinde ayrıca Osmanlı polis teşkilatındaki bazı değişim ve dönüşümleri takip edebilmek de mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Polisi, Ali Rıza Efendi, Adana Polis Teşkilatı, Hukuk Mücadelesi.

ABSTRACT

YÜKSEL, Ahmet, **Life and Legal Struggle of Ali Rıza Efendi, the Ottoman Police Commissioner from Kayseri,** CTAD, Year 18, Issue 35 (Spring 2022), pp. 1-34.

Ali Rıza Efendi became one of the members of the Ottoman police organization in the late 19th century, climbed the career ladder with firm steps thanks to his clean personal record, but suddenly found himself outside of the organization upon a report given about him regarding abuse of policing profession. Considering that he never deserved to be dismissed from the profession, he embarked on a legal struggle that would last for years. When his struggle ended, his rightfulness came to light, therefore he won the struggle. This study focuses on the legal struggle pointed out besides Ali Rıza Efendi's life and career story.

In the Ottoman and Security General Directorate archives, a very rich document collection is suitable to convey the biography of Ali Rıza Efendi almost in full. Documents such as curriculum vitae, birth certificate and military service license, which are the necessary to convey the life of an Ottoman civil servant in detail, are available in the personal record file in the police department, which consists of sixty documents. In the Ottoman archive, documents about him and especially the legal struggle mentioned above have been reached. Such a rich collection of documents in this kind of biographical researches has often led to the emergence of discordant information regarding the dating of events such as his birth, death, marriage, appointment, promotion and dismissal. However, despite the

richness of the documents produced about Ali Rıza, there was not much controversial information. In this way, it was possible to uninterruptedly convey the biography of the person subject to the research, which was considered very interesting, and the legal struggle he prosecuted. Thanks to that biography, it was also possible to follow some changes and transformations in the Ottoman police organization.

Keywords: Ottoman Police, Ali Rıza Efendi, Adana Police Department, Legal Struggle.

Giriş

Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nde iç güvenlik hizmeti ağırlık orduda olmak üzere çeşitli unsurlarca sağlanmaya çalışılmıştı. İlk polisiye yapılanma ise Tanzimat Fermanı'nın ilanını takip eden süreçte ortaya çıkmıştı. Ancak bu ilk polis teşkilatı sadece Galata ve Beyoğlu gibi sınırlı bir sahada ve 1845-1850 yılları arasında olmak üzere çok kısa bir süre faaliyette bulunmuştu. 1880'li yılların başına kadar ülkenin iç güvenliği 1846 yılında kurulan Zaptiye Müşiriyetine bağlı olarak çalışan, polis ve jandarma vazifesi gören zaptiyelerce sağlanmıştı. Nihayet II. Abdülhamid devrinin hemen başlarında, 1879 senesinde yapılan bir düzenleme ile zaptiyeler jandarma şeklinde yeniden teşkil edilmek üzere Seraskerliğin sorumluluğuna verilirken kısa bir süre sonra bugünküne oldukça yakın tarzda ve Zaptiye Nezareti bünyesinde yeni bir polis teşkilatı önce başkentte, ardından tüm ülkede tesis edilmişti. 31 Mart Vakası'nın ardından Zaptiye Nezareti lağvedilince polislerin yeni mercisi Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak 4 Ağustos 1909'da kurulan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti olmuştu.[1]

Osmanlı polis teşkilatının oluşum ve gelişimi Türkiye'de 1939 yılından itibaren mercek altına alınmış; Derviş Okçabol,[2] Hikmet Tongur[3] ve Halim Alyot[4] birbiri ardına konuyla ilgili eserler üretmişlerdir. Bu erken dönem çalışmalar daha çok güvenlik kurumları içinden gelen kişilerce hazırlanmışken;[5]

---

[1] Abdülkadir Özcan, "Zaptiye", *TDV. İA*, Cilt44, İstanbul, 2013, s. 128-130.

[2] Derviş Okçabol, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi,* Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016.

[3] Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk-Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016.

[4] Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta, Tarihî Gelişim ve Bugünkü Durum,* Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezî, Ankara, 2008.

[5] Nadir Özbek, "Tarihyazılıcığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar,* Der.

polisi akademik anlamda ilk defa inceleyen isim H. Yağar olmuştur.[6] 2000'li yılların başından itibarense Türk polis tarihi hakkında pek çok tez,[7] kitap[8] ve makale hazırlanmıştır. Osmanlı polis tarihine ilk defa teorik açıdan yaklaşan isimse F. Ergut[9] olmuştur.

Uzunca bir süre ihmal edilmiş olan Osmanlı polislerine ait hatırat ve biyografi türü çalışmalarda ise son yıllarda hatırı sayılır bir artış söz konusudur. Bu aşamada A. Birinci ve Y. Yiğit tarafından gerçekleştirilen çalışmalar[10] oldukça kıymetlidir. E. Şahin tarafından hazırlanan beş ciltten müteşekkil polis

---

Noemi Levy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1-2.

[6] Hasan Yağar, *Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988.

[7] Bunlardan birkaçı için bk. Ali Sönmez, *Zaptiye Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi,* AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005; Nureddin Van, *İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesi; Kuruluşu, Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1909-1918),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012; Süheyla Nil Mustafa, *Making of the Ottoman Policemen (1876-1918),* Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Institute for Modern Turkish History, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

[8] Birkaç örnek çalışma için bk. *Türk Polis Tarihinin Kökenleri,* Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2017; Noémi Lévy-Aksu, *Osmanlı İstanbulu'nda Asayiş, 1879-1909,* Çev. Serra Akyüz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017; Hüseyin Hüsnü Gören, *Birinci Yüzyılında (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*, Yay. Haz. Ebubekir Açıkgöz, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2018.

[9] Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği),* İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

[10] Bu çalışmalardan bazıları için bk. *İstihbaratçı Bir Bektaşinin Hatıraları, Zabıta Hayatımda Neler Gördüm Neler Geçirdim-Ali Rıza Öge*, Haz. Ali Birinci- Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2018; *Mütareke Günlerinde İstanbul Polis Müdürünün Hâtıratı-Halil Nedim Aşuroğlu*, Haz. Ali Birinci-Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2016; *Gördüklerim ve Geçirdiklerim-Mustafa Reşat Mimaroğlu*, Haz. Ali Birinci-Yücel Yiğit, Alelmas Yayınları, İstanbul, 2021; *Dersaadet Polis Mektebi Müdürünün Kaleminden Fahişeler Hayatı ve Redâet-i Ahlâkiyye- Mustafa Galib (Baysanlı),* Haz. Yücel Yiğit-Yasin Özdemir, Libra Kitap, İstanbul, 2021; Yücel Yiğit, "Kuvâ-yı Milliyeci ve İstihbaratçı Bir Polis: Balıkesirli Hafız Hilmi Kutlu", *Milli Mücadele'nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir*, Cilt I, 2019, s. 409-415; Yücel Yiğit, "Komitacı ve İstihbaratçı Serkomiser Bulgar Sadık Sakarya Savaşı'nda", *100. Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Ed. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir-Kadri Unat, Ankara, 2021.

biyografileri[11] de son derece önemlidir. Bu çalışma da Ali Rıza Efendi isimli bir Osmanlı polisinin biyografisini bizzat giriştiği yoğun bir hukuk mücadelesi eşliğinde aktarma amacıyla kaleme alınmıştır. Ali Rıza Efendi kimdi? Nasıl bir çevrede yetişmişti? Polislik mesleğine nasıl girdi? Meslekte yükselebilmek için hangi aşamalardan geçti? Kendisini bahsedilen hukuk mücadelesinin içinde nasıl buldu ve o mücadele ne şekilde sonuçlandı? Temelde çalışma bu sorulara daha önce kullanılmamış olan arşiv kayıtları ışığında cevaplar üretmek gayesindedir. Bu sayede yakın bir zamanda "Abdülhamid İstanbul'unda Bir Polisin Yaşamı"na ilişkin küçük ama doyurucu bir araştırma gerçekleştiren Roger A. Deal'in *"Osmanlı polis çalışmalarını hızla gelişen sosyal tarih alanına kaydırarak devlet merkezli tartışmalardan uzaklaştırmak"*[12] yönünde kapısını araladığı arzu istikametinde bir ilerleme kaydedebilmek bu araştırmanın ulaşmak istediği hedeflerdendir.

Polis Olmadan Önce Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi 1 Kasım 1868 (15 Recep 1285)[13] tarihinde Kayseri Sancağı'nın Germir Köyü'nün[14] Aşağı [İslam[15]] Mahallesi'nde doğmuştur. Kendi ifadesiyle, baba veya anne tarafından tanınmış bir aileye mensup değildir. Sadece "Afşaroğlu" adıyla şöhret bulmuş bir sülaleden gelmektedir. Ali Rıza'nın annesi

---

[11] Eyüp Şahin, *Türk Polisinden Seçkin Biyografiler*, Cilt I-V., Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012.

[12] Roger A Deal, "A Policeman's Life in Hamidian Istanbul", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri,* Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yay., Ankara 2017, s. 355.

[13] Tercümeihâl varakasında yer alan 2 Teşrinievvel 1283 (14 Ekim 1867) tarihini Ali Rıza Efendi çalakalem yazmış olmalıdır. (*Emniyet Genel Müdürlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Özlük Dosyaları Arşivi*, C-199, s. 62; Bundan sonra EGM Özlük Dosyaları şeklinde gösterilecektir). Çünkü hemen bütün belgelerde yukarıda paylaşılan hicrî tarih verilmiştir ve onun karşılığı da 20 Teşrinievvel 1284'tür. Ali Rıza bir başka tercümeihâl varakasında ise 6 Teşrinievvel 1283 tarihinde doğduğunu yazmıştır. (*EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 52). Bu örnek de kendisinin tarihleri çevirme noktasındaki "çalakalem" tespitini desteklemektedir. Çağdaş bir araştırmada ise söz konusu kayıtlardan hareketle Akbaba Mehmed Ağa'nın oğlu Ali Rıza Efendi'nin 1286 (1869-70) doğumlu olduğu kaydedilmiştir. Bk. Ahmet Gündüz, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Memurların İşledikleri Disiplin Suçları (1879-1909)", *History Studies,* Cilt 4, Sayı 1, 2012, s. 270.

[14] Köy ve köyün yaygın geçim kaynaklarından olan ekmekçilik hak. bk. Hüseyin Cömert, *Germir,* Mazaka Yayınları, Kayseri, 2014, s. 21-23; Hüseyin Cömert, "Germir", *Kayseri Ansiklopedisi,* Cilt 2, İstanbul 2010, s. 352; Ari Çokona, *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri,* Literatür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 329.

[15] Bk. Cömert, *age.,* s. 13 vd.

Aliye Hanım, babası Akbaba Mehmed Ağa'dır. İsmi dışında Mehmed Ağa hakkında bilinenler Germir Köyü'nde ekmekçilik yapmakta olduğu ve 1910 yılı itibariyle hayatta bulunduğundan ibarettir.[16]

Ali Rıza'nın eğitim hayatı Germir Köyü sıbyan (iptidai) mektebinde başlamıştır. Burada mukaddemât-ı ulûm, Kelâm-ı Kadim, ilmihâl ve mal'ûmât-ı diniye tahsil etmiştir. Tahsil hayatı köylerinde bulunan Rum Mektebi'nde devam etmiştir. Türkçe'nin yanında Rumca okuma yazma ve kısmen de konuşabilme becerisine sahip oluşu o sayededir. Ayrıca askerlik yıllarının Girit'te geçmiş olması Rumcasını geliştirmesine yardımcı olmuştur. Türkçe ve Rumcanın yanında Ermenice yazıları okuyabildiğini bizzat ifade etmiş olması kendisinin farklı dilleri öğrenmeye yönelik bir yeteneği olduğunu göstermektedir. Ali Rıza'nın belirttiği okulların dışında başka bir eğitim kurumuna devam etmemiş olduğu kendi ifadesiyle sabittir: *"Gittiğim okullardan mezun olamadım ve haliyle herhangi bir diplomaya da (şahadetname) sahip değilim."*[17]

Ali Rıza, 22 yaşında bulunduğu 1890 yılında ismine kura isabet edince vatanî görevini tamamlamak üzere orduya dahil olmuştur. Hatıralar hariç, askerlik yıllarının resmî akışına ilişkin tüm ayrıntıları "ihtiyat efradına mahsus tezkeresi" sayesinde takip edebilmek mümkündür. Askerlik vazifesinin başlangıç tarihi 28 Eylül 1890'dır. Tertip numarası 191, görev mahalli ise İkinci Ordu-yı Hümâyûn'un daimî mevkilerinden olan Girit Adası'nın Hanya Kasabası'dır. Ali Rıza Efendi, Girit'teki 61. Alayın 1. Taburunun 4. Bölüğünün 3. Hîmesine (kütük) kaydedilmiştir. Vesikalar onun askerlik ödevini kusursuzca yerine getirmiş olduğu konusunda hemfikirdiler. Kendisi çavuşluğa (sekizinci çavuş) kadar terfi etmiştir. Bu yükseliş ona polis memurluğuna girişte önemli bir referans olacaktır. Nihayet 7 Nisan 1895 tarihi itibariyle terhis olmaya hak kazanmış ve emsalleriyle birlikte teskeresini aldığı gibi memleketinin yolunu tutmuştur.[18]

Ali Rıza'nın ne zaman evlendiğine ilişkin olarak vesikalarda kesin bir tarih yoktur. Sadece 36 yaşında bulunduğu 1904 yılında bir kopyası çıkarılan nüfus tezkeresinde evli olduğu kayıtlıdır.[19] Elmas Hanım ile gerçekleşen bu evliliğin askerden döndükten hemen sonra, 27-28 yaşlarındayken olması kuvvetle muhtemeldir. Bu ihtimali doğuran ayrıntılar Ali Rıza'nın hikayesinin ahengini bozmamak adına çalışmanın sonunda verilmiştir. Çiftin bu evlilikten altı

[16] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 49.

[17] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 9, 52, 62.

[18] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 9, 49-50, 52, 62.

[19] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 49.

çocuğu[20] olmuştur. Fezile[21] adındaki kızı hariç diğerlerinin isim ve cinsiyetleri hakkında vesikalara yansıyan herhangi bir bilgi yoktur.

Son olarak memuriyet hayatına atılmadan hemen evvel, yani fizikî özelliklerinin artık çok büyük değişiklikler göstermeyeceği bir dönemde Ali Rıza Efendi'nin yüz ve vücut ölçülerine ilişkin hayli ayrıntılı sayılabilecek bilgilerin vesikalara yansıtıldığı görülmektedir. O bilgilere göre kara gözlü, ağzı ve burnu normal, kumral saç ve bıyıklı, traşlı/sakalsız, açık alınlı ve buğday benizlidir. 1,75 boyundadır, belgelerin diliyle orta boyludur.[22] Her ne kadar birçok vesika boyu konusunda mutabık gözükse de ilerleyen yıllarda komiser muavini olması münasebetiyle bizzat kendisi tarafından doldurulan bir tercümeihâl[23] varakasında boyunu 1,66 metre olarak kaydetmiştir.[24]

Polislik Mesleğine Giriş ve Terfi

Ali Rıza askerden sonra Kayseri'de neredeyse hiç kalmamıştır. Yeni bir yaşam kurmak için memleketine yaklaşık 300 km uzaklıkta bulunan Adana'nın Mersin Sancağı'na geçmiştir. Sancağın merkez kazası olan Mersin'de iki buçuk yıl kadar polis idaresine mülâzemet[25] ile devam etmiştir.[26] Burada Karnık Mahallesi'nin Yedinci Sokağı'ndaki on numaralı evde yaşamıştır.[27] 22 Kasım 1897 tarihine gelindiğinde -belediye veznesinden ödeneceği belirtilen- 150 kuruş maaşla Adana Vilayeti polis muavinliğine geçiş yapmıştır. Yedi ay kadar süren ve meslekten sayılmayan bu hizmetin ardından nihayet 30 yaşına girmesine birkaç ay kalmışken Ali Rıza, vilayet polis teşkilatında boşa çıkan bir kadro için Adana Valiliği'ne dilekçeyle müracaat etmiştir. Dilekçesi incelendikten sonra Vilayet İdare Meclisi'nin 2 Ağustos 1898 tarihli kararıyla polisliğe kabul edilmiştir. Artık kendisi muvazzaf bir polis neferidir ve maaşı da 200 kuruşa yükseltilmiştir. O

---

[20] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 13, 15, 18.

[21] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 6, 49.

[22] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 12, 41-42, 45, 49.

[23] Tercümeihâl varakaları hakkında bk. Gülden Sarıyıldız, *Sicil-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909),* Der Yayınları, İstanbul, 2004.

[24] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 52.

[25] Mülâzemet çeşitli anlamlarının yanında "Staj" manasında da kullanılmıştır. Bk. Mehmet İpşirli, "Mülâzemet", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt 31, İstanbul, 2006, s. 537-539.

[26] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 62.

[27] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 49.

dönem itibariyle Osmanlı ülkesinde henüz polis okulları[28] açılmadığından Ali Rıza'nın stajyerlik ve muavinlik tecrübesi dışında herhangi bir meslekî eğitimi söz konusu olmamış, kendi ifadesiyle ve doğal olarak polis mektebinde tahsil görmemiştir.[29] Polis mektepleri gibi henüz bir polis nizamnamesi de mevcut olmadığından zaptiye devrinden kalma askerî alışkanlıklar uyarınca güçlü, gösterişli,[30] çalışkan, ahlaklı ve askerlik ödevini yerine getirmiş olmanın dışında çok fazla kıstas aranmayan o yıllarda diğer meslektaşları gibi Ali Rıza'nın da rahatlıkla teşkilata dahil olduğu söylenebilir.[31]

Ali Rıza polis memurluğuna geçtikten sonra Mersin Sancağı'nda çalışmaya devam etmiştir. Bu durum 1900 yılına ait Adana Vilayet Salnamesine yansımıştır. Salnamede Mersin Sancağı'nda görevli polislere ilişkin olarak verilen listede Kayserili Ali Rıza Efendi de vardır.[32] Adana salnamelerinin eksikliği, ayrıca vilayet dahilinde aynı isme sahip polis memurlarının mevcudiyeti[33] Ali Rıza'nın vilayet dahilindeki meslekî hareketliliğini yakından takip edebilmeyi zorlaştırmıştır.

Ali Rıza Efendi 1905 senesinde açıktan da olsa bir terfi sevinci yaşamıştır. Adana Valiliği'nin emriyle ve mevcut maaşıyla 2 Ocak 1905 tarihinde açıktan üçüncü sınıf polis komiserliğine terfi etmiştir.[34] Söz konusu gelişme Ali Rıza'nın

---

[28] Eyüp Şahin, *1907'den 2000'e Polis Okulları,* APK Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

[29] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 52.

[30] Şahin, *age.,* 2001, s. 64.

[31] Ali Rıza Efendi gibi, Osmanlı Emniyet Teşkilatında mektepten yetişmeyen birçok polis bulunmaktadır. Bunlardan Polis Başmüfettişliğine kadar terfi eden Sivaslı Osman Nuri ve Şahap Hilmi Efendiler için bk. Sezai Balcı-Levent Küçük, *Osmanlı Bürokrasisinde Ahıskalı Devlet Adamları,* Libra Kitap, İstanbul, 2015, s. 127-128, 136-137. Aynı şekilde teşkilata giren Aron Leon, ülkemizde ilk defa parmak izi hakkında uygulama yapan ve bu konuda bir eser de yazan Rafael Çikurel, Salomon, Sami Mordehay (Avram Menteş), Samuel İzrail İzisel, Yakob, Yasef Asa gibi Yahudi kökenli polisler için bk. Sezai Balcı-Ahmet Yadi, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler,* Libra Kitap, İstanbul 2013, s. 75, 176, 183, 201, 204.

[32] *Salnâme-i Vilayet-i Adana,* H. 1318/M. 1900, s. 92, 183.

[33] *Salnâme-i Vilayet-i Adana,* H. 1320/M. 1902, s. 126, 153, 196.

[34] *BOA, ZB, 632/30*. Gerek çalışmanın başlığında gerekse metin içerisinde sadece "komiser" yerine "polis komiseri" tabiri özellikle tercih edilmiştir. Çünkü Osmanlı yönetimi Bulgaristan gibi, bağımsızlığını tanımadığı ülkelerde sefir ve konsolosların gördüğü vazifeyi üstlenen memurlar için de "komiser" tabirini kullanmıştır; bk. Carter

kariyer tırmanışına sağlam adımlarla başladığının göstergesidir. Bu gösterge II. Meşrutiyet'in ilanının akabinde girişilen tensikat[35] sırasında perçinlenmiştir. Tensikat rüzgârı birçok meslektaşını yerinden söküp atarken Ali Rıza sicili beğenildiği için 1909 Ağustos'undan Ekim sonuna kadar 400 kuruştan maaş almıştı. Hatta 21 Ekim 1909 tarihinde icra kılınan umumî tensikat sırasında Adana Vilayeti Tensikat Komisyonu'nca yapılan imtihanda gösterdiği başarı Ali Rıza'ya bu kez hem polis komiser muavinliğine asaleten terfi etmenin hem de 500 kuruşluk yeni bir maaşın kapısını açmıştır.[36]

Polis Müdürü	Serkomiser	İkinci Komiser	Üçüncü Komiser	Polis Memuru	Toplam
1	1	1	5	43	51

Tablo 1- Adana Vilayeti'nin 1908 Yılı Polis Kadrosu[37]

Ali Rıza Efendi'nin polislik kariyerinin buraya kadar aktarılan kısmı hep vilayet merkezînden uzakta geçmiştir. Son terfii münasebetiyle doldurduğu tercümeihâl varakasını da Örfiye (Ceyhan)[38] Kazası'nda görevli Polis Komiser Muavini Ali Rıza Efendi olarak imzalamıştır.[39] Bu imzadan altı ay sonra Ali Rıza'nın merkez vilayet polis teşkilatına dahil olma fırsatını değerlendirdiği görülmektedir. Çünkü özlük dosyasında kendisinin "14 Mayıs 1910 tarihinde Ceyhan Kazası'ndan merkeze tahvil-i memuriyet etmiş"[40] olduğu bilgisine yer verilmiştir. Merkezde ise Kuruköprü Polis Karakolunda görevlendirilmiştir.

V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye, Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 277.

[35] 1908 Ağustos'unun ilk haftasından itibaren İttihatçılar devlet dairelerinde hızlı bir tensikata girişmişlerdi. Maksat, görünürde kötü sicilli ve ihtiyaç fazlası olan memurların, gerçekteyse II. Abdülhamid devri kadrolarının devlet teşkilatından ayıklanmasıydı. Polis teşkilatı, tensikat işinden en fazla etkilenen kurumların başında geliyordu. Bk. Nureddin Van, "II. Meşrutiyetin İlânından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi ve Dönüşümü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 34, Kütahya, s. 288-289.

[36] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 12, 42, 45, 52.

[37] Gören, *age.,* s. 81.

[38] Ceyhan (Hamidiye) Kazası, Muhacirin ve Cerid nahiyelerinin birleştirilmesiyle 1893 yılında kurulmuştur. Kazanın ismi sonradan Örfiye olarak değiştirilmiştir. Bk. Hilmi Bayraktar, "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2007, s. 419.

[39] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 62.

[40] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45.

Bahsedilen nakil işleminden kısa bir süre sonra Adana polis teşkilatına mensup Filibeli Ahmed Hamdi Efendi ikinci komiserliğe terfii edince üçüncü sınıf komiserlik kadrosu boşa çıkmıştır. Böylelikle Ali Rıza kariyerinde yeni bir yükselme fırsatı yakalamıştır. Ancak bu iş polislik mesleğine girdiği zamanlardaki kadar kolay olmayacaktır. Çünkü 1907 Polis Nizamnamesi tayin ve terfilerle ilgili bazı kıstas ve esaslar belirlemişti. Komiserlikler için ehliyet ve kıdem erbabından olanların İdare komisyonları huzurunda imtihanları icra ediliyor ve Vilayet İdare Meclisleri tarafından gerekli tetkikler yapıldıktan sonra yetkinliğini en iyi şekilde ispat edenler seçiliyordu.[41] Nitekim Ali Rıza meslekî bilgi ve tecrübesini kanıtlamak için o tarz bir imtihanda ter dökmek mecburiyetinde kalmıştı. Bunu yaparken de rakipsiz değildi. Adaşı Adanalı Ali Rıza ve Durmuş Ali efendilerle birlikte komiserliğe terfi imtihanına alınmıştı. İmtihan, Adana Polis Müdürü, Jandarma Alay Kumandanı, İstinaf Müdde-i Umumisi ve Vilayet Tahrirat Müdürü'nden oluşan komisyon huzurunda 25 Ekim 1910 tarihinde icra edildi. Adaylara toplam dört soru yöneltilmişti.[42]

Ali Rıza'nın günümüze intikal eden sınav evrakı diğerleriyle birlikte sınavdan bir gün sonra İmtihan Komisyonu tarafından değerlendirilmiş ve rakiplerini geride bırakan Kayserili Ali Rıza'nın birinci olduğu ilan edilmiştir. (bk. Ek-1)[43] Terfie ilişkin resmî prosedürün işletilmesi için netice aynı gün sınav evrakları ve Ali Rıza Efendi'nin tercümeihâl varakasıyla birlikte Adana Valiliği'ne sunulmuştur. Tüm evraklar incelenmek üzere 1 Kasım 1910 tarihinde valilikten Vilayet İdare Meclisi'ne havale edilmiştir. Meclis, Ali Rıza'nın üçüncü sınıf polis komiserliğine terfian tayin edilmesini uygun bulmuştur. Sonraki aşamada gerekli kayıt işlemleri için evraklar 12 Kasım'da Vilayet Muhasebesi'ne, oradan maaş katipliğine ve nihayet 21 Kasım'da Adana Polis Müdüriyeti'ne gönderilmiştir.[44] Müdüriyetin işe başlamasını yapmasıyla Ali Rıza fiilen üçüncü sınıf polis komiseri olmuştur. Geriye sadece yerine getirilmesi gereken bir işlem kalmıştır: Asaletinin tasdiki için başkentten onay alınması. O amaçla bütün imtihan ve intihap evrakı 11 Aralık 1910'da Adana Polis Müdüriyeti'nden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne takdim edilmiştir.[45] Emniyet bünyesindeki Heyet-i İntihabiye ilgili evraklar üzerinde yaptığı incelemelerini 18 Aralık'ta tamamlamış ve terfi işlemini onaylamıştır. Son aşamada gerekli kayıt işlemlerinin icrası için evraklar 2 Ocak 1911'de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Sicil Kalemi'ne havale

---

[41] *Düstur,* Tertib-i Evvel, Cilt 8, s. 671.

[42] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 26, 42.

[43] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 26.

[44] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 42; 8 Teşrinisani 1326/21 Kasım 1910.

[45] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 35; 28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910.

edilmiştir.[46] Böylelikle yerel ve merkezdeki bütün resmî prosedürün yerine getirilmesiyle Ali Rıza meslekî kariyerinde önemli bir aşamayı daha geride bırakmış oldu. Adana Vilayeti polis mürettebatında dört numaraya kaydedilirken yeni maaşı da 600 kuruşa yükseldi. Onun şimdiye kadar aktarılan kariyer yolculuğu[47] aşağıda gösterildiği gibidir:

Memuriyet Derecesi	Atanma Tarihi	Maaşı (Kuruş)
Polis Muavinliği	22 Kasım 1897	150
Muvazzaf Polis	2 Ağustos 1898	200
Açıktan 3. Sınıf Polis Komiserliği	2 Ocak 1905	Asli Maaşıyla
Komiser Muavinliği	21 Ekim 1909	500
3. Sınıf Polis Komiserliği	26 Ekim 1910	600

Tablo 2- Ali Rıza Efendi'nin Meslekî Kariyeri

Ali Rıza'nın kariyerindeki başarılı çizgisi üçüncü sınıf polis komiserliğine yükselişinden sonra da devam etmiş, mesela 20 Ağustos 1912 tarihinde Adana Polis Müdürü tarafından kendisine bir takdirname verilmiştir.[48]

Sonun Başlangıcı: İhbarname

Takdirname ile motive edilişinden kısa bir süre sonra Ali Rıza Efendi'nin yükselen kariyeri tam tersi bir istikamete sürüklenmiştir. İlk olarak, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin 30 Aralık 1912 tarihli bir telgrafıyla Adana'daki memuriyetine son verilmiştir. Yeni görev yeri Bitlis'tir. Böylesi beklenmedik bir değişimin altında yatan nedeni Ali Rıza bir dilekçesinde belirtmiştir: Adana'da vazifesini usulü dairesinde yürütmekteyken haklarında Tahkik Memuru Fahri Efendi tarafından düzenlenen bir rapor onun ve arkadaşlarının Bitlis ve Van vilayetlerine tayin edilmelerine neden olmuştur.[49] Ali Rıza'nın vilayetteki kaydı 4 Ocak 1913'te silinmiştir.[50] Dolayısıyla o ve diğer meslektaşları için imparatorluğun doğusuna doğru yola koyulmaktan başka çare kalmamıştır.

[46] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 36; 20 Kanunuevvel 1326/2 Ocak 1911.

[47] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 12, 62.

[48] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 12, 37, 41, 45; 3 Eylül 1328/16 Eylül 1912.

[49] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 18.

[50] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45.

Ancak harcırahları ödenemediğinden bir müddet beklemek mecburiyetinde kalmışlardır.[51]

Ali Rıza, söz konusu gelişmelerin üzerinde oluşturduğu gerginliği atamadan hakkında Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne verilen bir ihbar ile büsbütün sarsılacaktır. Daha birkaç ay evvel doldurduğu tercümeihâl varakasında ömrü boyunca herhangi bir suçtan yargılanmamış ve dolayısıyla ceza almamış olduğuna şükreden[52] Ali Rıza şimdi bazı uygunsuz kadınlarla gizli ve tehlikeli bir ilişki ve rüşvet sarmalına bulaşmak gibi çok ciddi suçlamalarla karşı karşıyadır. Adana'nın Sarı Yakup Mahallesi'nden Şeyhizade Muhyiddin imzasıyla Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne verilen ihbarname şu şekildedir: [53]

> "Ali Rıza Efendi Adana'nın Taşçıkan karakolunda görevliyken umumhaneci Madam Olga'dan bir halı seccade; Madam Aglaye'den bir altın yüzük ve kadehleriyle beraber bir tepsi; Marika'dan bir altın yüzük ile iki adet ipekli mendil ve *alüfte* Müşerref'ten yılan şeklinde bir altın yüzük, ortası yarım lira ve kenarları lira çeyreğini havi bir iğne ve dört mecidiyelik bir potin ile bir lira; Maraşlı Emine'den üzüm ve sucuk almıştır. Umumhaneci Gülfizar'dan da istediği sekiz lirayı alamadığından onun sermayesi olan Çerkes kızı Esma'yı bir bahaneyle Tarsus'a sürdürmüştür."

Ali Rıza'ya göre bu ihbarname *"kendisi hakkında düşmanlarınca uydurulmuş yalan ve iftiradan"* başka bir anlam taşımamaktadır.[54] Ancak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ortada apaçık görevi kötüye kullanma ve rüşvet iddiası bulunduğundan hemen Adana Valiliği'nden Ali Rıza hakkında bir tahkikat yürütülmesini istemiştir. Valilik, *tahkikat-ı evveliye/iptidaiye* denilen ilk (idarî) tahkikatı[55] yürütme işini doğal olarak Adana Polis Müdüriyeti'ne havale etmiştir. Polis Müdürü Ruhi Bey çok kısa bir sürede tahkikatı tamamlamış, 11 Ocak 1913 tarihinde Ali Rıza hakkındaki iddiaların gerçeği yansıttığına ilişkin yeterli miktarda delile ulaşıldığı bilgisini düzenlenen tahkikat evrakı ve fezlekeyle birlikte Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne sunmuştur. İlk tahkikat evrakı incelenip gereğinin yerine getirilmesi için 18 Ocak'ta Memurîn Müdüriyeti'ne havale edilmiştir. İncelemeler tamamlandıktan sonra "tahkikatın bazı kısımlarının layıkıyla tamamlanamamış olduğuna, ancak bu eksikliklerin sonradan icra kılınacak adlî takibat sırasında giderilebileceğine ve suçlamalarla ilgili delillerin varlığına" dikkat

---

[51] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 18.

[52] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45, 62.

[53] *BOA, DH. EUM. MEM, 26/37; EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 61.

[54] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 18.

[55] Ali Akyıldız, "Memur Yargılamasında İdarî Süreç", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2001, sayfa aralığı belirtilmemiş.

çekilmiştir. Sonrasında ise Ali Rıza hakkında takip edilecek yolun belirlenip gereğinin yerine getirilmesi için ilgili evrak, Heyet-i İntihabiye'ye havale edilmiştir.[56] Heyet, 11 Şubat'ta hakkındaki iddialarla ilgili sabit delillerin varlığına dikkat çekerek Ali Rıza'nın azledilmesine, ayrıca Mülkiye Müdde-i Umumiliğince yapılacak kanunî takibat için evrakın Adana Vilayeti'ne gönderilmesine karar vermiştir.[57]

Ali Rıza son gelişmeler karşısında bir önceki düşüncesini yinelemiş ve *"…sonradan hakkımda verilen bir ihbarname üzerine Polis İdaresi tarafından bir düşmanlığın eseri olarak düzenlenen yüzeysel bir tahkikat evrakına dayanılarak idareten azledildim"* şeklinde bir yorumda bulunmuştur. [58] Gerçekten de ortada sadece Adana Polis Müdürü tarafından Ali Rıza hakkındaki suçlamalarla ilgili olarak *"sabit delillere ulaşılmıştır"* ifadesi ve o ifadeden hareketle girişilen bir meslekten atılma eylemi vardır. Bahsedilen delillerin içeriğine ve niteliğine ilişkin en ufak bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu aşamada idarî yöneticilerin yön verdiği azil kararının hakikatle ne kadar örtüştüğüne hükmedebilmek için adlî mercilerce yürütülecek tahkikat neticesinde varılacak kararı beklemek gerekmektedir. Ancak haksızlığa uğradığını düşünen Ali Rıza beklemeye tahammül gösterebilecek durumda değildir; çünkü 29 Mart 1913 tarihinde, yani azledilişinden yaklaşık bir buçuk ay sonra kaleme alıp Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne takdim ettiği dilekçesinde ifade ettiği üzere altı çocuklu ailesiyle gurbet ellerde perişan bir vaziyettedir. Üstelik ona göre artık beklemesini gerektirir bir durum da kalmamıştır. Çünkü Mülkiye Müstantikliğince (sorgu hakimliği) tarafsız olarak yürütülen adlî tahkikat neticesinde masumiyeti ortaya çıkmıştır. O nedenle maaşının ödenmesi için gereken havalenamenin Adana Defterdarlığı'na gönderilmesini istirham etmiştir.[59]

Ali Rıza'nın dilekçesi Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından hemen işleme konulmuş ve dilekçe sahibi hakkında o güne kadar yapılmış işlemlerin bildirilmesi için 3 Nisan 1913'te Memurîn Müdüriyeti'ne havale edilmiştir. Ancak Müdüriyet'ten 26 Nisan'da yapılan açıklama Ali Rıza'nın ifade ettiği gibi men-i muhakemesine (yargılanmasının reddine) veya muhakeme edildikten sonra beraatına ilişkin herhangi bir kayıt ve bilginin bulunmadığı yönündedir. Bunun üzerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Ali Rıza hakkındaki kanunî takibatın seyrini Adana Vilayeti Polis Müdüriyeti'nden sormak durumunda kalmıştır. Bu soru üzerine Adana Mülkiye Müdde-i Umumiliğine müracaat edilmiştir. Oradan

---

[56] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 28-29; 24 Kanunusani 1328/6 Şubat 1913.

[57] *BOA, DH. EUM. MEM, 26/37;* 29 Kanunusani 1328/11 Şubat 1913.

[58] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 15.

[59] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 18; 16 Mart 1329/29 Mart 1913.

alınan cevap da konuyla ilgili henüz kanunî bir karara varılmamış olduğuna dairdir.[60]

Adlî Soruşturma ve Neticesi

Ali Rıza hakkında adlî makamlarca yürütülen soruşturmanın evrakı bugüne intikal etmiştir. İçeriği; merkez ve yereldeki makamları doğrularken Ali Rıza Efendi'nin neticeyi merkeze iletme noktasında biraz fazla aceleci davrandığını ortaya koymaktadır. Nitekim ilgili evrak tetkik edilince, İstanbul'dan Adana Valiliği'ne ulaşan emir uyarınca *Müdde-i Umumilik ile Mülkiye Müstantikliği tarafından başlatılan tahkikat ve tetkikatın*[61] Ali Rıza'nın ifadesinin aksine henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu evrak sayesinde tahkikatın aşamalarını takip edebilmek de mümkündür. Buna göre, Şeyhizade Muhyiddin imzalı ihbarname, bununla ilgili olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden gönderilen yazı ve konu hakkında yapılan ilk tahkikat evrakı Adana Mülkiye Müdde-i Umumiliği tarafından esas kabul edilmiştir. Ali Rıza, ihbarda söz edilen eylemlere kalkışmak suretiyle memuriyet vazifesini kötüye kullandığı iddiasıyla sanık durumuna düşmüştür. Hakkında etraflıca bir tahkikat başlatılmıştır. Ancak muhbir ve müşteki konumunda bulunan Şeyhizade Muhyiddin'in hüviyeti tam olarak aydınlatılamamıştır. O nedenle Sarı Yakup Mahallesi'nin bu isimdeki tüm sakinleri mahkemeye çağrılmıştır. Fakat ihbar hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını kesin bir dille beyan ettiklerinden ihbarnamenin takma bir isimle kaleme alındığı anlaşılmıştır. Üstelik gerek adı geçen kadınlar gerekse tanıklığına müracaat edilenler Ali Rıza Efendi'nin rüşvet almak ve görevi kötüye kullanmak gibi suçlara cüret ettiğini doğrular herhangi bir beyanatta bulunmamışlardır. Kısacası Ali Rıza'nın cezaya çarptırılmasını gerektirir herhangi bir delil yahut emareye rastlanmamıştır. Bu münasebetle Usul-ı Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu'nun 125. maddesi[62] işletilmiş ve üzerine atılı suçun sabit olamamasından dolayı 7 Mayıs 1913'te[63] Ali Rıza'nın men-i muhakemesine karar verilmiştir. Böylelikle azledilmesinden dört ay sonra suçsuzluğu adlî makamlarca tescil edilmiştir.[64]

Ali Rıza Efendi'nin, ihbarın kendisine atılan bir iftiradan, yürütülen idarî tahkikatınsa bir düzmeceden ibaret olduğu yönündeki iddiaları yukarıdaki kararla

---

[60] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 19.

[61] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 61.

[62] *Düstur*, Tertib-i Evvel, C. 4, s. 155; *Düstur*, Tertib-i Evvel, Cilt 8, s. 751-752.

[63] *BOA, ŞD, 2146/49-6*.

[64] *BOA, ŞD, 3161/21,* s. 3; 2 Mayıs 1329/15 Mayıs 1913. Ayrıca bk. *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45, 61.

hukuken doğrulanmıştır. Akıllarda kalan soru işareti ise hakkında verilecek hukukî kararın, kesinlik kazanmasından bir buçuk ay evvel Ali Rıza tarafından nasıl öğrenilip İstanbul'a aktarılmış olduğudur. Ali Rıza, tahkikat kapsamında yapılan sorgulamaların ardından varılacak neticeyi az çok kestirmiş olabilir. O neticenin yazıya dökülmeden, yani resmiyet kazanmadan evvel kendisine şifahen veya el altından bir şekilde sızdırılmış olması da muhtemeldir.

Yeniden İstihdam Edilebilmek

Ali Rıza Efendi adaletin tecelli etmiş olmasının oluşturduğu sevinç ve 15 yılı devirdiği mesleğine geri dönecek olmanın yarattığı heyecanla yeniden kaleme sarılmıştır. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne takdim ettiği 17 Mayıs 1913 tarihli dilekçesine bu kez men-i muhakeme kararının bir kopyasını da iliştirmiştir. Kendi ifadesiyle, polislikte görevli bulunduğu süre zarfında tamamıyla güzel hizmette bulunmuş, sadakatten asla sapmamıştır. Herkesin hoşnutluğunu, üstlerinin de teveccühünü kazanmış olması bununla alakalıdır. Hal böyleyken hiç hak etmediği halde önce memuriyet yeri değiştirilmiş, ardından azledilmiştir. Ali Rıza'ya göre başına gelenlerin tek sorumlusu Adana Polis Müdürlüğü'ne atanan Ruhi Bey'den başkası değildir. O, Arnavut Başkim (İttihat) Komitesi'ne[65] mensuptur. Kendi adam ve hemşerilerini kayırmaktan, onlara polis teşkilatında yer açmaktan başka bir düşüncesi yoktur. Ali Rıza ve arkadaşlarının başka vilayetlere görevlendirilmesi o düşüncenin bir mahsulüdür. Değişim kararının ardından yaşanan diyalog ise aradaki düşmanlığı büsbütün artırmıştır. Çünkü Ali Rıza Efendi ailesinin kalabalık oluşunu gerekçe göstererek Bitlis gibi uzak bir yere taşınmasının mümkün olmadığını ifade etmiş ve eski görev yerinde kalmayı, şayet bu mümkün olmazsa yakın vilayetlerden birisine nakledilmeyi istemiştir. Bu istek Ruhi Bey'in kendisine beslediği düşmanlığı artırmıştır. Azledilmesine sebebiyet veren ihbarname de bu düşmanlığın bir ürünüdür ve tamamen Ruhi Bey'in tertibidir. Ne var ki, Mülkiye Müdde-i Umumiliği tarafından tarafsızca yürütülen tahkikat ihbarın esassız olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır.

Ali Rıza yaşanan süreci aktardıktan sonra işe başlama yazısının bir an evvel ilgili birimlere iletilmesini hızlandırmak adına ailecek içerisinde bulundukları zor maddî koşullara dikkat çekmiştir. Azledildiği zamana kadar aldığı, ancak herhangi bir tasarrufta bulunmaya elverişsiz olan maaşıyla güçbela idare edebilmişken şimdi, açıkta kaldığı beş aylık zaman diliminde ailecek büyük bir perişanlığa sürüklenmişlerdir. Hatta geçinebilmek için ev eşyalarını birer ikişer

[65] Bağımsız bir devlet kurmak niyetinde olan Arnavutların milliyetçi emellerine hizmet eden Başkim hakkında bk. Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar- II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2004.

satmak durumunda kalmışlardır. Gelinen noktada artık satabilecekleri bir eşyaları da kalmamıştır.

Yaşamanın büründüğü renksiz ve tatsız görüntüyü özenle seçilmiş kelimelerle resmeden Ali Rıza arzusunu dile getirirken de kalemini ve zekasını maharetle kullanmıştır. Muhataplarını devrin politik atmosferiyle vurmak niyetinde olduğu bariz bir görüntü arz etmektedir. "Şu Meşrutiyet günlerinde" tıpkı kendisi gibi kusursuz bir hizmet ve eşsiz bir sadakat örneği sergilemiş olan memurların hepsi ödüllendirilip sevindirilirken kendisi *"istibdat devrinde"* dahi reva görülmeyen iftiralara ve kinden beslenen muamelelere maruz kalmıştır. Tek arzusu devletin bir emektar memuru olarak Adana'daki vazifesine iade edilmek yahut civar vilayetlerden birine atanmaktır.[66]

Ali Rıza'nın dilekçesi bir hafta sonra işleme konulmuştur. Ancak dilekçenin havale edildiği Memurîn Müdüriyeti 27 Mayıs 1913'te Ali Rıza hakkında "sadece azledildiğine ve evrakının kanunî takibat için Adana Vilayeti'ne iade edilmiş olduğuna" ilişkin bir derkenar düşmüştür.[67] Dolayısıyla 7 Mayıs'ta verilen men-i muhakeme kararı 27 Mayıs itibariyle henüz İstanbul'a ulaşmamış, daha doğru bir ifadeyle ulaştırılmamıştır. Üstelik o kararın onaylı bir sureti Ali Rıza tarafından takdim edilmiş olmasına karşın dikkate alınmamıştır.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin dikkate almadığı men-i muhakeme karar suretinden hareketle Adana Vilayet İdare Meclisi kısa bir süre sonra Ali Rıza'nın yeniden istihdam edilmesinin *(cevaz-ı istihdam)* uygun olduğuna[68] hükmetmiştir. Şöyle ki Memurîn Müdüriyeti'nden 27 Mayıs'ta yapılan açıklamadan henüz haberdar olmayan Ali Rıza Efendi mesleğe dönmesi için gerekli olan kararı alabilmek amacıyla aynı tarihte bir dilekçeyle Adana Valiliği'ne müracaat etmiştir. Dilekçesinin havale edildiği Vilayet İdare Meclisi, Mülkiye Müdde-i Umumiliğinden temin ettiği[69] men-i muhakeme kararının bir suretinden hareketle sabit delil yokluğundan ve meydanda bir hukuk-ı şahsiye de mevcut olmadığından 12 Ağustos 1913'te Ali Rıza'nın yeniden istihdam edilmesine karar vermiştir. Bu karar aynı gün Vilayet Muhasebesi ile Polis Müdüriyeti'ne, iki gün sonra da sicil ve maaş katipliklerine havale edilmiştir.[70]

---

[66] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 58; 4 Mayıs 1329/17 Mayıs 1913/30 Mayıs 1913.

[67] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 59-60.

[68] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45, 61.

[69] *BOA, ŞD, 2146/49-6*.

[70] *BOA, ŞD, 3161/21,* s. 4; *ŞD, 2146/49-6*; *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 45, 61; 30 Mayıs 1329/12 Ağustos 1913.

Vilayet İdare Meclisi'nin kararı Ali Rıza Efendi'yi üniformasına bir adım daha yaklaştırmıştır. Sürecin tamamlanabilmesi için geriye sadece İstanbul'dan da o yönde verilecek bir kararın Adana'ya gönderilmesi kalmıştır. Ancak beklenen karar bir türlü gelmeyince Ali Rıza Efendi için memleketine dönmekten ve yeniden kaleme sarılmaktan başka çare kalmamıştır. Germir Köyü'nde karaladığı 24 Temmuz 1913 tarihli dilekçesiyle Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin kapısını bir kez daha çalmıştır. Verdiği rahatsızlığın farkındadır, ancak ailesiyle birlikte yedi aydır boğuşmakta olduğu mağduriyet artık tarif edilemeyecek bir seviyeye erişmiştir. Yeniden istihdam emri bir türlü çıkmadığından son ev eşyalarını satarak sağladığı parayla ailesini memleketine götürmüştür. Ancak Ali Rıza'nın burada geçinebilmesini sağlayacak herhangi bir gelir veya mülke sahip değildir. Kendisini "*öteden beri mukaddes zabıta sınıfına*" hasrettiğinden başka bir mesleğe yatkınlığı da yoktur. Mesleğin 16 yıllık bir emektarı olarak bulunduğu her mevkide cansiperane hizmet etmiştir. Özellikle Adana Karışıklığı (*iğtişâş*)[71] sırasında Mersin'de görev yapmış, gece gündüz demeden rahatını terk ederek inzibatı bozacak bir duruma meydan vermemiştir. Üstlerinin herhangi bir azarlama ve kınamasına *(tekdir ve tevbih)*[72] uğramadığı gibi künyesi de takdirnamelerle doludur. Sicilinin bu kadar temiz olmasına karşın sahte bir ihbara kurban gitmiştir. Şimdi ise hakkında men-i muhakeme kararı verilmiştir. O karar uyarınca istihdamına izin verilmesini "serzenişle" istirham etmektedir. İsteğin sonunda dikkati çeken nokta ise artık Adana'ya dönmekten vazgeçmiş olmasıdır. Arzusu Ankara, Sivas veya Konya vilayetlerinden birisinde istihdam edilmektir.[73]

Bu dilekçe üzerine resmî prosedür bir kez daha işletilmiştir. Dilekçe, 2 Ağustos 1913 tarihinde Memurîn Müdüriyeti'ne, oradan da azil sebebinin bildirilmesi için kaleme havale edilmiştir. Kalemden alınan cevap dilekçe sahibi hakkındaki kanunî takibatın neticesinin bildirilmesinin "geçen gün" Adana Polis Müdüriyeti'ne *tekiden* yazılmış olduğu yönündedir.[74] Bu nedenle Ali Rıza Efendi istihdam edilebilmek için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne 14 Ekim 1913

---

[71] Burada 1909 Adana Olayları (İğtişâşı) kastedilmektedir. Türkler ve Ermeniler arasında yıkıcı sonuçlara yol açan olaylar hakkında bk. Adem Ölmez, "1909 Adana Ermeni Olayları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 173, 2008, s. 129-138; Osman Karlangıç, "Adana İğtişâşı Sırasında Ermeni-Türk Propaganda Savaşları", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* Cilt 7, Sayı 21, 2017, s. 11-27.

[72] Tekdir ve tevbih; 1907 Polis Nizamnamesi'ne göre polis memurlarına verilecek üç seviyeden oluşan cezaların ikinci derecesini oluşturmaktadır. İlki tembih ve ihtar (uyarı), sonuncusu ise ihraçtır. Bk. *Düstur,* Tertib-i evvel, Cilt 8, s. 690-691.

[73] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 15; 11 Temmuz 1329/24 Temmuz 1913.

[74] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 16; 27 Temmuz 1329/9 Ağustos 1913.

tarihinde bir kez daha dilekçe sunmak mecburiyetinde kalmıştır.[75] Bu dilekçesine iki gün sonra Memurîn Müdüriyeti tarafından yapılan derkenar artık yeni gelişmelere kapı aralayacak türdendir. Çünkü derkenar 7 Mayıs 1913 tarihli men-i muhakeme kararının ayrıntılı bir aktarımıyla başlıyor. Kararın nasıl şekillendiğine, yani yürütülen adlî tahkikatın evrelerine temas edildikten sonra tahkikat neticesinde Ali Rıza'nın iddia edilen suçlara cüret ettiğini ispatlar herhangi bir delile ulaşılamadığına vurgu yapılmıştır. Kısacası, Ali Rıza Efendi'nin sicil dosyası bu kez indirildiği rafa hemen yeniden kaldırılmamış, durumu tetkik edilmek üzere Heyet-i İntihabiye'ye havale edilmiştir.[76] 11 Şubat 1913 tarihinde Ali Rıza Efendi'nin azline hükmeden heyet 6 Kasım'da, yani yaklaşık on ay sonra dosya üzerinde incelemelerini tamamlamış ve şöyle bir açıklamada bulunmuştur:[77]

> "Hakikatte kendisine atılı suça cesaret ettiği sabit görülmediğinden mahallî Mülkiye Müstantikliği tarafından Ali Rıza Efendi hakkında men-i muhakeme kararı verilmiştir. Bundan sonra izlenecek yolu belirlemek için bazı hususların bilinmesi gerekmektedir. Mesela onun istihdam edilmesine engel başkaca bir durumu var mıdır? İstihdam edilmesi halinde içerisinde bulunduğu ruhsal vaziyet kendisinden meslekî anlamda yararlanmaya engel bir durum oluşturacak mıdır? Bu hususların tahkik edilmesi gereklidir. Tahkikatı icra edip neticesini kendi kişisel mütalaasıyla birlikte bildirme görevinin Adana Polis Müdürü tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir."

Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin harekete geçmiş olması Ali Rıza açısından elbette sevindirici bir gelişmedir. Ancak gelinen noktada akıbetine ilişkin karar için kilit rolün Adana Polis Müdürü'ne verilmesi o sevincin yaşanmadan sona ermesi demek olacaktır. Ancak öyle bir durum yaşanmamıştır. Çünkü Adana Polis Müdürlüğünde [1913 Mayıs'ında] bir değişim yaşanmıştır. Arşiv vesikalarıyla sabit olduğu üzere[78] azledilen Ruhi Bey'in koltuğunda şimdi Fahri Bey oturmaktadır. Üstelik Ruhi Bey tıpkı Ali Rıza'nın ilk dilekçelerinde belirttiği tarzda eylemlere kalkıştığından azledilmiştir. Konuyla ilgili olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine Adana sakinlerinden *Rahmizâde* imzasıyla ulaşan bir ihbarda belirtildiği üzere Arnavut Ruhi Bey, Adana Vilayeti polis mürettebatının ihtisas sahibi polis, komiser ve muavinlerinden 60-70 kadar kişinin kayıtlarını sildirip bazılarını da Bitlis ve Van vilayetlerine tayin ettirmiştir.

---

[75] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 47; 1 Teşrinievvel 1329/14 Ekim 1913.

[76] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 46; 3 Teşrinievvel 1329/16 Ekim 1913.

[77] *BOA, DH. EUM.MEM, 39/21;* 24 Teşrinievvel 1329/6 Kasım 1913; *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 48; 24 Teşrinievvel 1329/6 Kasım 1913.

[78] *BOA, DH. EUM.MH, 57/63;* 8 Mayıs 1913.

Boşalan kadrolara kendi hemşerilerini yerleştirmiştir. Onlardan bazılarının umumhane, içki ve çalgı ile olan ülfetlerine göz yummaktadır. İhbarın içeriği Emniyet-i Umumiye Müdüriyetince *"şayan-ı nazar"* bulunduğundan konunun etraflıca tahkik edilerek neticenin bildirilmesi Dahiliye Nezareti'nden 19 Nisan 1913 tarihinde Adana Valiliği'ne iletilmiştir.[79] Bu bildirim üzerine yürütülen tahkikat neticesinde iddiaların asılsız olmadığı anlaşılmış olacak ki Ruhi Bey bir ay içerisinde koltuğunu Fahri Bey'e devretmek zorunda kalmıştır.

"Etme bulma dünyası" deyiminin anlam bulduğu söz konusu gelişmeler sayesinde artık Ali Rıza açısından korkulacak bir durum kalmamıştır. Bu görüntü altında Heyet-i İntihabiye'nin yukarıda aktarılan kararı uyarınca Ali Rıza hakkındaki tahkikatın neticesiyle mütalaaları 18 Kasım 1913 tarihinde Adana Polis Müdüriyetinden talep edilmiştir.[80] Ancak konu Ali Rıza'nın mesleğe geri dönebilmesi olunca Adana Polis Müdüriyetinin üzerine çöken sessizlik hali bir kez daha yaşanmıştır. 11 Aralık'ta, yani üç hafta sonra İstanbul'dan Adana'ya benzer temalı bir yazının daha gönderilmiş olması bu sebepledir.[81] Bu ikinci yazı üzerine istenen cevap 16 Aralık'ta Adana Polis Müdürü Fahri imzasıyla Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne takdim edilmiştir. O yazıda aktarıldığı üzere, Ali Rıza'nın mevcut durumu ve geleceği Adana Vilayeti Heyet-i İntihabiyesi tarafından masaya yatırılmıştır. Görüşmeler neticesinde ortaya konulan mütalaa Ali Rıza açısından hem iyi hem kötü olarak değerlendirilmeye müsaittir. Kötü olanı, kendisi hakkında men-i muhakeme kararı verilerek yeniden istihdam edilmesinin önündeki hukukî engelin kaldırılmış olmasına rağmen tekrar Adana'da görev yapmasının uygun olmayacağına kanaat getirilmiş olmasıdır. Bunun gerekçesi Ali Rıza'nın azledilme gerekçesinin vilayet nazarında kötü bir şöhretle tanınmasına sebebiyet vermesi olarak gösterilmiştir. Onun hizmet müddeti dikkate alınarak, açıkta kaldığı zamanın yeterli bir ceza kabul edilip bir başka vilayette görevlendirilmesi halinde kendisinden istifade edilebileceği yönünde yapılan açıklama ise mütalaanın iyi tarafını teşkil etmektedir.[82]

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti bu mütalaayı varılacak nihaî karar için 25 Aralık 1913'te Heyet-i İntihabiye'ye havale edilmiştir. Heyet-i İntihabiye herkesin heyecan içerisinde beklediği kararını bir sonraki yılın hemen başında açıklamıştır: Ali Rıza gibilerin polis mesleğine yeniden kabul edilebilmelerinin ilk şartı temiz bir sicile sahip olmaktır. Ali Rıza ise öyle bir sicile sahip değildir. Onun gibi kötü şöhretle tanınmış kimselerin mesleğe kabul edilmeleri asla

---

[79] *BOA, DH. EUM. THR, 88/55.*

[80] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 34; 5 Teşrinisani 1329/18 Kasım 1913.

[81] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 32; 28 Teşrinisani 1329/11 Aralık 1913.

[82] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 22; 3 Kanunuevvel 1329/16 Aralık 1913.

mümkün olamayacağından yeniden istihdam edilmemesine karar verilmiştir.[83] Bu karar 6 Ocak 1914 tarihinde Ali Rıza'nın künyesine işlenmek üzere Adana'ya gönderilmiştir.[84] Ali Rıza o karardan hemen haberdar olmuştur; çünkü işi bizzat takip etmek için köyündeki eşyalarını da satarak İstanbul'a kadar gitmişti.[85]

Aktarılan kararın Adana'dan gönderilen mütalaada yer alan "kötü şöhret" ifadesinin gölgesinde şekillendiği açıktır. Oysa Ali Rıza o tarz bir şöhretle anılmasına neden olacak tüm suçlamalardan hukuken aklanmıştır. Buna rağmen söz konusu kararla artık Ali Rıza açısından polislik mesleği sadece güzel başlayıp kötü biten bir hatıra hükmüne girmektedir. Buraya kadar aktarılan mücadelesi göz önünde bulundurulunca Ali Rıza'nın o kararı sessizce kabullenmesi elbette beklenemez. Ancak aradan aylar geçmesine karşın kendisinden bir ses çıkmamıştır. Nihayet dört ay sonra Ali Rıza Efendi maharetle kullandığı kalemini bir kez daha kuşanmıştır. Neden o kadar süre sessiz kaldığı ise yine dilekçesinde saklıdır. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nde yaşanan değişim Ali Rıza'nın ümidi, son dilekçesininse varlık sebebi olmuştur. Kayseri Mutasarrıflığı'na atanan [Ahmed] Mithat Bey'in[86] yerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne 16 Nisan 1914 tarihinde İstitlaat Müdürü İsmail Canbulat Bey tayin edilmiştir.[87] Önceki yönetim devam etmiş olsaydı Ali Rıza muhtemelen sessizliğini sürdürecekti. Germir Köyü'nden İstanbul'a ulaştırdığı 6 Mayıs 1914 tarihli dilekçesinde ise sesi daha gür ve sitemkârdır. İlk sitemi doğal olarak önceki yönetimedir. Çünkü hakkında verilen men-i muhakeme ve cevaz-ı istihdam kararlarını defalarca takdim etmiş olmasına karşın "selefçe" dikkate alınmamıştır. Ali Rıza'nın doğrudan Emniyet'in yeni müdürü İsmail Canbulat Bey'e hitap ettiği ve hukukî dayanaklarla güçlendirilmiş dilekçesinin devamı şu şekildedir: [88]

> "…Eğer ki uygunsuz bir halim görülmüş olsaydı Vilayet İdare Meclisi hakkımda yeniden istihdam edilmem yönünde bir karar vermezdi. Malumunuzdur ki bir memurun kanunen azledilmesini gerektirir bir hareketi veya devletçe bunu zaruri kılan bir sebep görülmedikçe yahut istifası söz konusu olmadıkça azil ve tebdil edilemeyeceği Kanun-ı Esasi'nin 39.

[83] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 23; 19 Kanunuevvel 1329/1 Ocak 1914.

[84] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 17; 24 Kanunuevvel 1329/6 Ocak 1914.

[85] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 13; 23 Nisan 1330/6 Mayıs 1914.

[86] *BOA, DH. EUM.MH, 67/17.*

[87] *BOA, İ. DH, 1507/31*; *BEO, 4277/320771.*

[88] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 13; 23 Nisan 1330/6 Mayıs 1914.

> maddesinde[89] açıkça yazılıdır. Hukukî netice gözetilmeksizin, sadece bir tahkikat-ı evveliye evrakından hareketle aile sahibi ve 16 yıllık emektar bir memuru azledip yüzüstü bırakmak kanuna aykırı olduğu gibi buna Allah da vicdanınız da razı olmaz. Allah aşkına benim hakkımda düzenlenmiş evrakları arşivden isteyip inceleyiniz. Herhangi bir suç bulursanız hemen cezasını gösteriniz. Yoksa da artık beni ve ailemi sefalet ve mağduriyetten kurtarmak için uygun görülecek bir vilayette yeniden istihdamıma izin vermenizi istirham ediyorum. Tayinim mümkün olmazsa memuriyet müddetim hesaplanarak mazuliyet maaşı[90] bağlanmasını istiyorum. Benim gibi emektar ve henüz işe yarayacak tecrübeli bir memurun yüzüstü bırakılmayacağı düşüncesindeyim."

Ali Rıza'nın adeta bir vicdan ve hukuk dersi verir nitelikte kaleme almış olduğu dilekçesi hemen Memurîn Müdüriyetine havale edilmiştir. Ancak alınan cevap Ali Rıza'nın hukuk mücadelesinin hız kesmeden devam edeceğinin habercisidir. Çünkü *"Heyet-i İntihabiye tarafından yeniden istihdamına cevaz verilmediğinden mazuliyet maaşından istifade edemez"* şeklinde bir içeriğe sahiptir.[91]

Birinci Dünya Savaşı'nın Sonu, Hukuk Savaşının Devamı

Ali Rıza Efendi'nin hukuk mücadelesinin hız kesmeden devam edeceğine dair beslenen inanç biraz evvel dile getirilmişti. Ancak I. Dünya Savaşı nedeniyle o hız kesintiye uğradı. Ali Rıza seferberlik ilan edilince askere çağrılmıştı. Hukuk mücadelesine dört yıllık bir ara vermiş olması bu sebeptendi.[92] Savaşın, Osmanlılar açısından ufukta pek bir ümit bırakmadığı 1918 yılının ortalarına doğru Ali Rıza'nın sesi yeniden işitildi. 1918 Nisan'ında kaleme aldığı dilekçesini Kayseri Mutasarrıflığı üzerinden İstanbul'a takdim etti. İsteği artık herkesçe kestirilebileceği üzere *"lütfen ve merhameten"* memleketine yahut uygun bir yere tayin edilmektir. Bunun mümkün olmaması durumunda geçimini sağlayabilmek için ilgili kanun uyarınca emekliliğe sevkini istemektedir. Ancak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden alınan şu cevap artık konunun muhatabının kendileri olmadığı yönündedir: *"Heyet-i İntihabiye tarafından Ali Rıza Efendi'nin*

---

[89] *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, H.1294/M.1877, Def'a 32, s. 10.

[90] Osmanlı bürokrasisinde görevden alınan memurlara "mazul", onlara göreve yeniden tayin edilmelerine değin hazine tarafından ödenen aylığa "mazuliyet maaşı" denilirdi; bk. Nursel Manav, "Mazuliyet Sandığı'nın Kuruluşu ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt27, Sayı1, 2017, s. 215-224; Aynı yazar, *Mülkiye Tekaüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 138 vd.

[91] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 14.

[92] *BOA, ŞD., 3161/21,* s. 2.

yeniden istihdamına onay verilmemiştir. İstihdamı uygun görülmeyen birisinin tayini mümkün değildir. Bunun için cevaz-ı istihdam kararı alması gerekmektedir. O kararı verecek olan kurum ise Şura-yı Devlet'tir." Ali Rıza'nın oraya müracaat etmesi gerektiğinin kendisine anlatılması Kayseri Mutasarrıflığına bildirilmiştir.

Ali Rıza, bu cevaba son derece sert bir tepki vermiştir. Kayseri Mutasarrıflığına sunduğu 17 Nisan 1918 tarihli dilekçesinde belirttiği üzere, o güne kadar yaptığı birçok başvuruya müdüriyet tarafından asla kulak asılmamıştır. Şimdi ise sürekli kendisinin kötü şöhretle tanınmış birisi olduğu ifade edilmektedir. Oysa durumu o kadar vahim olsaydı amirlerince sorgulanmış veya nizamiye mahkemelerince yargılanmış olurdu. Neden bir defa dahi olsa öyle bir durumla karşılaşmamıştır? Ali Rıza yönelttiği bu sorunun ardından cevaz-ı istihdam kararının alınabilmesi amacıyla dilekçe ve durumunun Kayseri Mutasarrıflığı'ndan Şura-yı Devlet'e arz edilmesini istemektedir.[93] Ancak Kayseri Mutasarrıf Vekili Mustafa Şevki Bey bir gün sonra durumu ve dilekçeyi Şura-yı Devlet yerine bir önceki yazılarına cevap olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne sunmuştur. Yazısına, Ali Rıza Efendi'nin önceki memuriyetine ait evrakların onaylı suretlerini eklemiş ve gereğinin yerine getirilmesini talep etmiştir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kayseri'den gelen evraka sadece "muamelesiyle birleştirilerek (ilgili memur olan) Refik Efendi'ye" şeklinde bir not düşmüştür.[94]

Mutasarrıflıktan ve Emniyetten beklenen adım bir türlü atılmayınca Ali Rıza Efendi, 20 Nisan 1919 tarihinde, yani tam bir yıl sonra bizzat Şura-yı Devlet'in kapısını çalmıştır. Muhatapları yeni olduğundan hikâyesini yeniden aktarmak mecburiyetinde kalmış ve dilekçesine kendisinin anlamlı bir tanıtımıyla başlamıştır: *"Ben, şimdiye kadar namusumla yaşamış, devlet ve milletime sadakatle hizmet etmiş hükümet mağdurlarındanım. Allah'a hamdolsun ki künyem herhangi bir suç veya cezayla lekelenmemiştir."*

Dilekçesinin devamında ailecek içerisinde boğuşmakta oldukları sefalete uzun uzadıya vurgu yaptıktan sonra sözü meramına getirmiştir. Hakkındaki cevaz-ı istihdam kararının varlığına rağmen göreve iadesi yönünde defalarca yapmış olduğu başvurular neticesiz kalmış ve en sonunda Emniyet Heyet-i İntihabiyesince istihdamının caiz olmayacağı kararı verilmiştir. Emeklilik isteği ise nizami süreyi[95] tamamlamadığından reddedilmiştir. Bu nedenle hakkındaki

---

[93] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 53; 17 Nisan 1334/17 Nisan 1918.

[94] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 54.

[95] *Mülkiye Memurlarının Tekaüdüne Dair Kanun*'un üçüncü maddesinde ifade edildiği üzere, emeklilik süresinin en son sınırı 45 senedir. Hizmet müddeti asaleten ve vekaleten 30 seneyi aşan bir memurun talep ve dilekçesi olmadıkça veya memuriyet vazifesini yerine

istihdam edilmeme kararının feshedilip göreve iadesinin uygun olduğuna dair verilecek yeni kararın Emniyet'e tebliğ edilmesini, böylelikle *"şu hali pürmelaline"* bir son verilmesini istemektedir.[96]

Ali Rıza'nın dilekçesi ve ilişiğindeki evraklar 13 Mayıs 1919'da Şura-yı Devlet Mülkiye ve Maarif Dairesi'ne havale edilmiştir. Daire, dilekçe sahibi hakkındaki işlemlerle mütalaalarının bildirilmesi için Emniyet'e müracaat etmiştir. Buradan alınan cevap çalışma süresince işlenen konuların bir özetidir:

> "Ali Rıza'nın bazı uygunsuz kadınlarla bir alışveriş içerisine girerek memuriyet vazifesini kötüye kullandığı iddia edilmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde sabit delillerin varlığı müşahede edilince azledilmiştir. Mülkiye Müdde-i Umumiliği tarafından yapılan kanuni takibat neticesinde men-i muhakemesine karar verilmek suretiyle aklanmıştır. Böylelikle istihdamına engel bir durumunun kalmadığı anlaşılmışsa da kötü şöhretle meşhur bulunması nedeniyle vilayette yeniden görevlendirilmesinin uygun olmayacağı Adana Polis Müdüriyetince mütalaa edilmiştir. Bunun üzerine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Heyet-i İntihabiyesi Ali Rıza gibilerin yeniden polisliğe kabul edilebilmelerinin sicillerinin kusursuz olmasına bağlı bulunduğu hakikatinden hareketle Ali Rıza'nın mesleğe kabulünün reddine karar vermiştir. Hizmet süresinin elvermemesi ve emekliye sevkini icap ettirir bir durumunun bulunmaması nedeniyle emeklilik talebi de karşılanamamıştır."

Memurîn Müdüriyeti Ali Rıza Efendi'nin sicil durumunu bu şekilde aktardıktan sonra *"ayrıca mütalaa beyan etmeye lüzum görülmemiştir"* diyerek cevabını tamamlamıştır.[97]

Görüldüğü üzere, Emniyet cephesinde Ali Rıza'ya karşı takınılan katı tutum devam etmektedir. Katılığı oluşturansa adaletin penceresinden bakınca artık hiçbir hükmü kalmamış bir ihbardır. Şimdi söz, sonuncusunu söyleyecek olan paramparça bir imparatorluğun Şura'sındadır. Emniyet'ten alınan 3 Haziran 1919 tarihli cevap Şura-yı Devlet Riyaseti tarafından[98] Mülkiye ve Maarif Dairesi'ne havale edilmiştir. Ali Rıza hakkındaki tüm evraklar incelendikten sonra 8 Haziran'da karar açıklanmıştır. Bu karar Ali Rıza'nın verdiği hukuk mücadelesinin zaferle taçlandırıldığını ilan etmektedir. Çünkü Mülkiye ve Maarif

---

getirecek kudretten mahrum olacak derecede hasta ve sakat olduğu tıbben sabit olmadıkça emekliliği icra edilemez. Bk. *Düstur,* Tertib-i Sani, Cilt1, s. 667.

[96] *BOA, ŞD, 2146/49-4.*

[97] *BOA, ŞD, 2146/49-4;* 25 Mayıs 1335/25 Mayıs 1919; *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 7.

[98] *BOA, ŞD, 2146/49-3.*

Dairesi men-i muhakeme kararını, dolayısıyla Ali Rıza'nın yeniden istihdam edilmesinin önünde yasal bir engelin bulunmadığı hakikatini görmezden gelmemiştir. O hakikatten hareketle Ali Rıza'nın genel itibariyle (*alelıtlak*) istihdama elverişli addedilmesine ve hakkında ona göre muamelede bulunulmasının Emniyet'e iletilmek üzere Dahiliye Nezareti'ne tebliğine karar verilmiştir. Kararın, imparatorluğun içerisinde bulunduğu şartlara kıyasen hızlı bir şekilde verilmiş olmasına karşın temmuz ve ağustos aylarına sarkan yazı işlerinden *(tesvit ve tebyiz)* dolayı Sadaret'e takdim edilebilmesi ancak 26 Ağustos 1919 tarihinde mümkün olmuştur. Karar, Emniyet'e havale edilmek üzere Sadaret'ten Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiştir.[99]

Şura-yı Devlet'in kararı Ali Rıza'yı mesleğine dönmeye bir adım daha yaklaştırmıştır. Ancak Emniyet tarafından o yönde herhangi bir adım atılmadığı gibi kararın da Ali Rıza'ya tebliğ edilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü Ali Rıza, Şura-yı Devlet'in istihdamına onay veren kararından dört ay sonra, 31 Aralık 1919'da bu kez Sadaret'e müracaat ederek istihdam edilmesini engelleyici kararın feshini rica ediyordu.[100] Dilekçesi Sadaret'ten Şura-yı Devlet'e, oradan da 17 Ocak'ta Mülkiye ve Maarif Dairesi'ne havale edildi. Yürütülen yazışma trafiğine bakılırsa Mülkiye ve Maarif Dairesi de dilekçe sahibinin durumunun ikinci kez görüşülecek olduğunun farkında değildir. Çünkü istihdamının onaylanıp onaylanmamasına karar verebilmek amacıyla Ali Rıza hakkındaki bilgi ve mütalaalarının bildirilmesi için yeniden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne müracaat edilmiştir. Oradan 21 Ocak'ta alınan cevap önceki kararın akıbetini de ortaya koymaktadır. Emniyet'in ifadesi olmak üzere, Şura-yı Devlet Mülkiye ve Maarif Dairesi tarafından düzenlenip Sadrazam buyruldusu ile gönderilen mazbatada Ali Rıza'nın istihdamının uygunluğuna hükmedildiği görülmüştür. Bunun üzerine karar Adana Vilayeti'ne tebliğ edilmiştir. Ancak Adana Polis Müdüriyeti Ali Rıza'nın yeniden istihdam edilmesi yönünde herhangi bir adım atmamıştır. Şahıs, fiili hizmet süresi 15 yıldan az olduğu için mazuliyet maaşına da hak kazanamamıştır. Ayrıca İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu uyarınca memurların intihap ve tayin hakları kendi mahallerine ait olduğundan hakkında yapılacak başka bir muamele kalmamıştır.[101]

Emniyet'ten alınan cevap üzerine tekrara düştüğünü fark eden Mülkiye ve Maarif Dairesi 29 Mart 1920 tarihinde şu karara varmıştır:

> "Ali Rıza hakkında alelıtlak istihdamının uygun olduğuna daha evvel karar verildiği anlaşılmıştır. Bu münasebetle artık başkaca bir karar

[99] *BOA, BEO, 4589/344101*; 26 Ağustos 1335/26 Ağustos 1919; *ŞD, 2146/49-1*.

[100] *BOA, ŞD., 3161/21,* s. 2.

[101] *BOA, BEO, 4625/346845;* 29 Mart 1336/29 Mart 1920; *ŞD., 3161/21*, s. 2.

> alınmasına gerek yoktur ve hakkında dikkat çekilen karar dairesinde muamelede bulunmak gerekmektedir. Müracaat ettiğinde durum kendisine bu şekilde anlatılsın."

Mülkiye ve Maarif Dairesi'nin bu kararı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne iletilmek üzere bir gün sonra Sadaret'ten Dahiliye Nezareti'ne havale edilmiştir.[102] Şura-yı Devlet'in kendisini alakadar eden meselelerde son sözün yine kendisine ait, aksine çabalamanın da nafile olduğunu herkese hatırlatıcı kararıyla birlikte yedi yıllık bir hukuk mücadelesinin olması gerektiği şekilde çözümlendiği böylelikle tescil edilmiştir. Ali Rıza'nın karar karşısında yaşadığı sevinç ve mutluluk yıllardır sürdürdüğü mücadelenin yorgunluğunu unutturmuş mudur? Muhatap olduğu devlet yöneticilerinden birisine hitaben birazdan kaleme alacağı teşekkür yazısı sayesinde duygularına tanıklık edebilme yönünde bir ümit beslenebilir. Onun yazma konusundaki kararlılık ve kabiliyeti böyle bir beklentiye kapı araladı. Ancak Ali Rıza'yı beklemek nafile olacaktır. Çünkü kendisi artık hayatta değildir. 31 Aralık 1919 tarihli son dilekçesinden kısa bir süre sonra, 52 yaşındayken vefat etmiştir. Ölümüyle ilgili tam bir tarih verebilmek maalesef mümkün değildir. Ancak geleceğinin son kez masaya yatırıldığı ve o kapsamda Şura-yı Devlet ile Emniyet arasındaki yazışma trafiğinin devam ettiği süreçte Ali Rıza Efendi'nin bu dünyadan göçüp gittiği anlaşılmaktadır. Nitekim *"emekli, yetim ve dulların (mütekaidîn, eytâm ve erâmil) maaşına mahsus bordro"*da kendisi *"müteveffa"* olarak kaydedilmiştir. Zaten bu belge, isminden de anlaşılacağı üzere, Ali Rıza'nın vefatından dolayı himayesinden mahrum kalan validesi Aliye, zevcesi Elmas ve kızı Fezile hanımlara bağlanan maaş münasebetiyle oluşturulmuştur. Kendilerine *Mülkiye Memurlarının Tekaüdüne Dair Kanun*[103] uyarınca 1919 yılı sonundan itibaren 40'ar kuruş maaş bağlanmıştır. Ayrıca validesiyle eşinin maaşına yardım olmak üzere

---

[102] *BOA, ŞD., 3161/21,* s. 1; *BEO, 4625/346845;* 29 Mart 1336/29 Mart 1920.

[103] Kanuna göre bir memur vefat edince 20 yaşından küçük erkek ve evlenmemiş kız çocukları ile *cedde* (büyükanne), valide ve zevcelerine sandıktan maaş veya ikramiye bağlanır, diğer akrabalarına bir şey verilmez (Md.17). (Bk. *Düstur,* Tertib-i Sani, C. 1, s. 669-670). Bu madde ile yukarıda aktarılan bordrodan hareketle Ali Rıza'nın diğer beş çocuğunun 20 yaşın üzerindeki erkeklerle evlenmiş kızlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak vesikalara yansıyan net bir bilginin olmayışı sadece bazı çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılmaktadır. Mesela şayet olmuşsa, kızlarının evliliği Ali Rıza'nın ölmesinden kısa bir süre evvel, yani Kayseri'de gerçekleşmiştir. Çünkü o, 1919 yılında kaleme aldığı bir dilekçesinde Adana'da olduğu gibi, ailesinin halen sekiz nüfustan oluştuğunu beyan etmişti. Bu şekilde çıkarımları çoğaltmak mümkündür. O nedenle sadece, 20 yaş üzeri ve gelinlik çağı gelmiş çocuklarının varlığının, 52 yaşında ölen Ali Rıza Efendi'nin askerden döndükten hemen sonra (27 yaşında) evlenmiş olabileceğine dair çalışmanın başında aktarılan iddiaya kaynaklık etmiş olduğunu ifade etmek gerekiyor.

24'er, kızınınkine ise 25 kuruş zam yapılmıştır.[104] Bu bilgilerin yer aldığı evrak aynı zamanda Kayserili Ali Rıza Efendi adının geçtiği konuyla alakalı olarak ulaşılabilen son vesika olmuştur

Sonuç

Ali Rıza Efendi, Osmanlı ülkesinde polislik için henüz esaslı bir nizamnamenin ve okulların mevcut olmadığı bir zamanda köyünde yetişmiş, az buçuk tahsil görmüş ve askerliğini tamamlamış birisi olarak mesleğe giriş yapmıştır. Meslekî eğitimden mahrum olarak girdiği polislikte Adana'ya bağlı çeşitli birimlerde ve nihayet merkezde vazife yaptığı 15 yıllık süre zarfında sürekli çalışkanlığıyla ön plana çıkmıştır. Aldığı takdirname ve ödüller bunun kanıtıdır. İşini düzgün yapmanın ve çalışıp kendisini sürekli geliştirmenin ödülü ise pürüzden uzak terfiler olarak göze çarpmaktadır. Üstelik terfi sevincini mesleğe giriş aşamasında olduğu gibi çok fazla kıstasın aranmadığı bir dönemde değil, meslekte yükselmenin bir nizamname kapsamına dâhil edilip esaslı şartlara ve bir sınava bağlandığı süreçte yaşamıştır; hatta birçok meslektaşını siyasî bir arbedenin eseri olarak yerinden söküp atan Meşrutiyet rüzgârı bile Ali Rıza'nın yükselişine engel olamamıştır.

Bu görüntü altında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde görev yapan polis memurları sicili temiz olanlardan olmayanlara doğru bir sıralamaya konu olsa Ali Rıza'nın o listenin üst sıralarında kendisine yer bulacağı muhakkaktır. Kendisi aynı dönemde görev yapan birçok meslektaşının aksine bütün bir memuriyet hayatı boyunca mesai saatini aksatmak veya kıyafetine özen göstermemek gibi eylemlerden doğan en basit bir disiplin cezası dahi almamış, amirlerinin herhangi bir uyarısına da maruz kalmamıştır. Ancak 1912 yılında hakkında verilen bir ihbar Ali Rıza Efendi'yi *"mukaddes"* bildiği mesleğinden koparmıştır. İhbarın asılsız, hakkında verilen azil kararının da hukuksuz olduğu kısa bir süre sonra adlî makamlarca yürütülen soruşturma neticesinde ortaya çıkmıştır. Buna rağmen netice Emniyet teşkilatının merkez ve taşradaki yöneticilerince bir türlü dikkate alınmamıştır. Bu tavır Ali Rıza'yı tam yedi yıl boyunca ve amansızca devam edecek olan bir hukuk mücadelesine itmiştir. Yeniden istihdam edilme talebi defalarca reddedilmiş olmasına karşın Ali Rıza mücadelesinden vazgeçmemiştir. Nihayet Şura-yı Devlet, 1919 yılı itibariyle parçalanmış dahi olsa imparatorlukta hukukun üstünlüğü prensibinin devam ettiğini kanıtlamak istercesine Ali Rıza'nın davasındaki haklılığına hükmetmiş ve ona mesleğe geri dönüş yolunu açmıştır. Ancak Ali Rıza Efendi'nin ömrü sürdürdüğü hukuk mücadelesinden zaferle ayrıldığını görmeye

[104] *EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 6.

yetmemiştir. Buna karşın o, ailesinin bazı mensuplarına maaş bağlanmasını sağlayarak elde ettiği hakkı Cumhuriyet devrine intikal ettirmeyi başarmıştır.

Ali Rıza hakkını sonuna kadar savunmak yolunda ortaya koyduğu eşsiz mücadelesiyle hatırlanıp yâd edilmeyi fazlasıyla hak etmiş bir Osmanlı polisidir. Onun meslekî yaşantısı ayrıca Osmanlı polis teşkilatının gelişimini, polisliğe giriş ve terfi için gerekli olan kıstasları ve o kıstaslardaki değişimi, polis maaşlarının yetersizliğini, kişisel yahut siyasal saiklerle kadrolaşma hareketleri neticesinde polis teşkilatıyla mensuplarının maruz kaldıkları olumsuzlukları ve bir de aslı olsun yahut olmasın ismi rüşvet, fuhuş ve görevi kötüye kullanma gibi kavramlarla anılan bir polis için mesleğin kapılarının nasıl katî bir suretle kapatıldığını takip edebilmeyi de mümkün kılacak ayrıntılar sunmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbıâli Evrak Odası (BEO)

4277/320771; 4589/344101; 4625/346845.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Memurîn Kalemi (DH.EUM.MEM)

26/37; 39/21.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi (DH. EUM. MH)

57/63; 67/17.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi (DH. EUM. THR)

88/55.

Şura-yı Devlet (ŞD)

2146/49; 3161/21.

Zaptiye Nezareti (ZB)

632/30.

İrade-i Dahiliye (İ. DH)

1507/31.

Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Personel Dairesi Başkanlığı Özlük Dosyaları Arşivi

C-199.

Resmî Yayınlar

Düstur

Tertib-i Evvel, Cilt 4, 8.

Tertib-i Sani, Cilt 1.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, H.1294/M.1877, Def'a 32.

Salnâme-i Vilayet-i Adana, H. 1318/M. 1900; H. 1320/M. 1902..

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AKYILDIZ Ali (2001) Memur Yargılamasında İdarî Süreç, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, (sayfalar numaralandırılmamıştır).

BALCI Sezai - YADİ Ahmet (2013) *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitap, İstanbul.

---------- - KÜÇÜK Levent (2015) *Osmanlı Bürokrasisinde Ahıskalı Devlet Adamları*, Libra Kitap, İstanbul.

BAYRAKTAR Hilmi (2007) Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869–1907), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2007, s. 405-434.

CÖMERT Hüseyin (2010) Germir, *Kayseri Ansiklopedisi,* Cilt 2, İstanbul, s. 352-354.

---------- (2014) *Germir,* Mazaka Yayınları., Kayseri.

ÇELİK Bilgin (2004) *İttihatçılar ve Arnavutlar- II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu,* Büke Yayıncılık, İstanbul.

ÇOKONA Ari (2017) *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri,* Literatür Yayınları, İstanbul.

DEAL Roger A. (2017) A Policeman's Life in Hamidian Istanbul, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri,* Ed. Yücel YİĞİT, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, s. 355-373.

FINDLEY Carter V. (1996) *Kalemiyeden Mülkiyeye, Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

GÖREN Hüseyin Hüsnü (2018) *Birinci Yüzyılında (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri,* Haz. Ebubekir AÇIKGÖZ, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

GÜNDÜZ Ahmet (2012) Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Memurların İşledikleri Disiplin Suçları (1879-1909), *History Studies,* Cilt 4, Sayı 1, s. 251-277.

İPŞİRLİ Mehmet (2006) Mülâzemet, *TDV İslam Ansiklopedisi,* Cilt 31, İstanbul, s. 537-539.

KARLANGIÇ Osman (2017) Adana İğtişâşı Sırasında Ermeni-Türk Propaganda Savaşları, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* Cilt 7, Sayı 21, s. 11-27.

MANAV Nursel (2017) Mazuliyet Sandığı'nın Kuruluşu Ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 27, Sayı 1, s. 215-224.

---------- (2017) *Mülkiye Tekaüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖLMEZ Adem (2008) 1909 Adana Ermeni Olayları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 173, İstanbul, s. 129-138.

ÖZCAN Abdülkadir (2013) Zaptiye, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt. 44, İstanbul, s. 128-130.

SARIYILDIZ Gülden (2004) *Sicil-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909),* Der Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN Eyüp (2001) *1907'den 2000'e Polis Okulları,* APK Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

VAN Nureddin (2012) II. Meşrutiyetin İlânından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi Ve Dönüşümü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 34, s. 281-294.

Ekler

Sual 1: Bir hanenin kasten yakılması üzerine icra kılınacak tahkikatı beyan eder bir zabıt varakası [hazırlayınız].

Cevap: İçinde bulunduğumuz ayın on ikinci salı günü Adana'nın Hurmalı Mahallesi'nde ikamet eden Nalbant esnafından Kara Ahmetoğlu, otuz yaşında, Nuri müracaat ederek ifadesinde bu gece saat yedi sularında zaten düşmanlığı bulunan sabıkalı takımından ve mahalleleri sakinlerinden Kalaycıoğlu Şükrü, hanesine kasten ateş verip yakmış olduğunu ihbar etmesi üzerine derhal ilk olarak Tulumba merkezîne bilgi verilmiştir. Ardından yangın mahalline varılıp toplanan ahali dağıtılarak bir taraftan su tedarik ve nakliyle yangın bir dereceye kadar söndürülmüştür. Sadece hanenin doğu tarafından mutfak ile bitişiğindeki misafir odası içerisinde bulunan eşya ile yanmıştır. Sonra tahkikata girişilmiştir. Müşteki Nuri Bey'den yangını ne surette görmüş ve evvelce kendisine kimin haber vermiş olduğu sorulmuştur. Kendisinin yukarıda yatmaktayken karşılarında komşusu bulunan Ekmekçi Ahmet Ağa'nın validesi, altmış yaşında, Sadık Ağa kerimesi Ayşe Kadın'ın ateşi görüp haber vermiş olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine kendisi derhal kalktığında mutfaktan alevin sokağa pencereden aksettiğini görünce feryada başlamıştır. Bu şekilde komşuları yetişerek polislere haber göndermişlerdir. Polisler de yangın yerine gelir gelmez tulumbaya haber gönderip bir taraftan dahi su tedarik ettirip başka tarafa sirayet ettirmeden söndürülmüş olduğunu beyan eylemiştir. Bundan sonra hanesi[ni] kasten yakmış olduğunu haber verdiği Şükrü'nün kendisine ne şekilde düşmanlığı olduğu[~~nu~~] ve ateşi onun bıraktığını görenler olup olmadığı[~~nı~~] sual edildiğinde onunla aralarında bir tarla meselesinden dolayı münazaa meydana gelmiştir. Mahkemeden sonra tarlayı kazanmış olduğundan bunu kabullenemeyip mutfağın caddeye bakan penceresinden kibrit ile bir şey tutuşturup içeriye atmış olduğunu yine komşularından Bakkal Ali Ağa'nın kerimesi on sekiz yaşında Fatma'nın görmüş olduğunu ateş attıktan sonra aceleyle firar eylediğini mahalle bekçileri Urfalı Ahmet'in görmüş olduğunu ileri sürdüğünden müştekinin şu ifadesi üzerine mutfağa girdiğimde hakikaten pencerenin sol tarafında bulunan odunluğun önünde gazyağlı birkaç parça paçavra görülmüş ve derhal kaldırılıp bir kutu içine konularak üzeri mühürlenmiştir. Binaenaleyh evvelce yangını görmüş olan Ayşe Kadın'dan ateşi ne suretle görmüş olduğu sorulduğunda kendisi rahatsız olduğundan yataktan kalkıp pencere önüne geldiğinde ateş görüp derhal feryada başladığını ifade eyledi. Diğer şahide Fatma'nın ifadesine müracaat edilerek durumu ne suretle müşahede eylediği sual edilince kendisi pencere önünde nakış işlerken mahalleleri ahalilerinden tanıdığı Şükrü['nün] bizim müştekinin penceresi altına gelerek kibrit ile elindeki çaput gibi bir şeyi tutuşturup firar etmiş olduğu[nu] ve hatta kaçarken ~~karşısına~~ mahalle bekçisi Urfalı Ahmet dahi görüp yakalanmasına kıyam

etmişse de tutamadığını ve açıklayıcı başka bilgiler istenmesi üzerine *(inde'l-istîzah)* onu iyice bilir ve tanır olduğunu ifade eyledi. Mahalle bekçisi Ahmet'ten durum sorulduğunda kendi mevkiinde dolaşırken müştekinin hanesi tarafından bir şahsın gayet aceleyle gelmekte olduğunu görüp dur dediğinde durmadığından ardından koşmuş ise de ayağı çamurdan kayarak düştüğünden derdest edememiş olduğunu ve uzun boylu, sarı bıyıklı, traşlı, arkasında bir boz palto ve ayağında da siyah bir yemeni olduğunu beyan eylediğinden derhal şüphelinin aranmasına girişilmiştir. Evvela hanelerine gidilerek usulünce sorulup aranmışsa da bulunamamış ve validesinden oğlu Şükrü'nün hanesine gelip gelmediği sorulunca akşamdan yemeğini yiyip bir daha gelmediğini beyan etmiştir. Nerede bulunabileceği sorulunca İcadiye Mahallesinde Bakkal Hasanoğlu Ali eniştesi bulunduğundan belki oraya gitmiş olması muhtemel bulunduğunu söylediğinden derhal o mahalle gidilip Ali'nin hanesi dahi usulünce arandığında evvelce hane sahibi asla Şükrü'nün oraya gelmediğini söylemiştir. Ancak [Şükrü] hanenin yukarı katında yüklük içinde yakalanıp arandığında üzerinden yirmi santim boyunda bir Çerkes kumaşı çıkmıştır. Yukarı kattan aşağı indirilerek eniştesi Ali Ağa huzurunda elbisesi ve elleri muayene edilince sağ diz üzerine bütün gazyağı bulaşmış ve elleri dahi gazlı bulunduğu görülerek sual edildiğinde evvelce inkar etmişse de sonradan cehalet saikiyle müşteki [Nuri Bey'in] tarlayı kazanmış olduğunu hazmedemediğinden hırsına yenik düşüp hanesine mutfaktan gazyağlı paçavra attığını mevcut bulunanlar huzurunda itiraf etmiş olduğundan işbu zabıt varakası düzenlenmiş ve içeriği hazır bulunanlarca tasdik edilmekle imzalanıp mühürlenmiştir. 12 Teşrinievvel 1326.

Zanlı Şükrü, Şahide Fatma, Şahide Ayşe, Mahalle bekçisi Urfalı Ahmet, Müşteki Nuri, İcadiye Mahallesi Muhtarı, Hurmalı Mahallesi Muhtarı, Kuruköprü Komiser Muavini Ali Rıza, Zanlının eniştesi Ali.

Sual-2: Serseri kime denir ve hakkında ne muamele edilir?

Cevap: Serseri, hiçbir geçim kaynağı olmadığı ve çalışmaya kudreti bulunduğu halde açken [bile] hiçbir işle meşgul [~~olmadığı~~] olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için lazım gelen teşebbüslerde bulunduğunu ispat edemeyip şurada burada dolaşan şahıslara denilir. Bunların da 15 yaşını doldurmuş olmaları şarttır. Bu gibilerin isim, pederi ismini, şöhretini, yaşını, sanatını, hal ve hareketini, ele geçirildiği yeri kapsar ve sabit delilleri beyan eder surette zabıt varakası tanzim edilerek Müdde-i Umumiliğe tebliğ [~~etmektir~~] edilir.

Sual-3: Meyhane açılması caiz olmayan mahaller nerelerdir?

Tekke, medrese, cami, İslam mezarlıkları, İslam mahalleleri, karakolhane ve kışla bulunan yerler ile zabıtaca mahzur gösterilen mevkilerde meyhane açılamaz. Çünkü bunlardan yüz arşın miktarı mesafesi uzak olmak lazımdır.

Sual-4: Mesken aranması nasıl icra edilir?

Mesela bir hırsızlık yaşanıp çalınan eşyaların bir hane içinde saklandığı haber alındığı vakitte veyahut müşteki tarafından ihbar edildiğinde usule uygun olarak bu yolda bir ihbarname yazılarak durumu Müdde-i Umumiliğe arz edip alacağı emir üzerine hareket edeceği gibi evvelce o mahallenin muhtarını çağırıp söz konusu hanenin civarına dahi nokta konulması unutulmayıp bu suretle Müdde-i Umumi muavini veyahut müstantiğin hazır bulunmasıyla haneye girilir, aranılacak eşya her neden ibaret ise hanenin her tarafını güzelce arayıp eşya çıksa da çıkmasa da usulünce arama varakası tanzim edilerek hazır bulunanlar tarafından mühürlenmek lazımdır.

12 Teşrinievvel 1326/25 Ekim 1910.

Komiser Muavini Ali Rıza

Ek-1. Kayserili Ali Rıza Efendi'nin Komiserlik Sınav Kâğıdının Günümüz Harflerine Aktarılmış Hali[105]

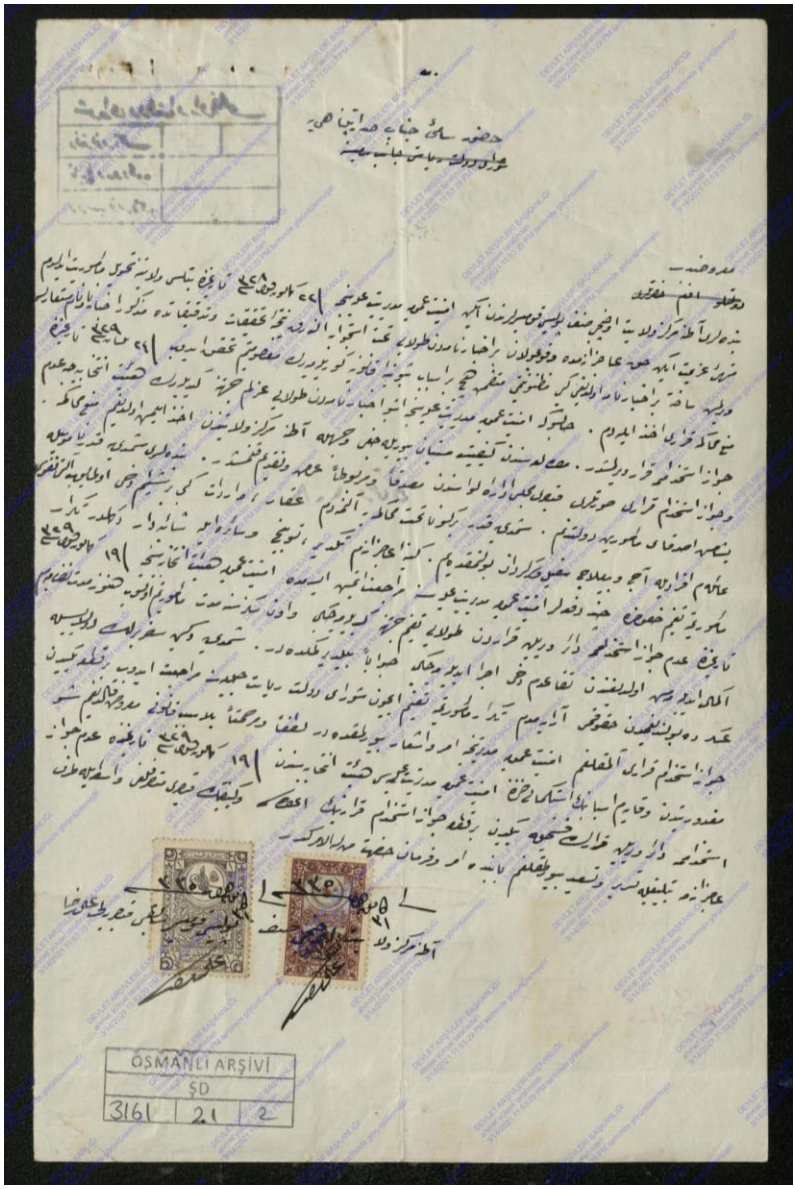
(*EGM Özlük Dosyaları, C-199*, s. 24-26)

[105] Sınav evrakı üzerinde bazı sadeleştirmelerin yanında parantez içerisinde eklemeler veya üstünün çizilmesi suretiyle çıkarmalar yapılmakla birlikte Ali Rıza'nın bilgi düzeyi ve okur-yazarlık seviyesini gözlemleyebilmek adına anlaşılması güçleşmedikçe cümle yapılarına müdahale edilmemeye özen gösterilmiştir. Dolayısıyla metin içerisinde bulunan imla ve anlam bozuklukları tamamıyla Ali Rıza Efendi'ye aittir.

Ek 2- Ali Rıza'nın Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne Sunduğu Bir Dilekçe

(*EGM Özlük Dosyaları, C-199*)

OSMANLI ARŞİVİ
ŞD
3161 | 21 | 2

Ek-3- Ali Rıza'nın Sadaret'e Sunduğu Dilekçe

(BOA ŞD 03161.21.2)